

Diákszótár – nem diákszemmel

Vasné Tóth Kornélia két diáknyelvi kutatásának összefoglalása található meg Az élő diáknyelv. Két város, húsz év tükrében című kötetében. A szerző a diákoktól gyűjtött szó- és kifejezésanyagot alakítani és jelentéstani szempontok szerint is rendezi, s közli kétféle csoportosításban az újabb, érdi diákok nyelvhasználatának adatait.

Az ember az élete során – hacsak nem nyelvész, diáknyelvkutató – kétszer használja a diáknyelvet: amikor ő maga diákként aktívan részese, és később, amikor a gyerekei révén újra a közelébe jut, de ekkor inkább csak hallgatójaként. Amellett, hogy a két találkozás lényegesen különbözik egymástól, az az élmény foghat el, hogy a dolgok ugyan változnak, de a diáknyelv marad... Ha a tanár vagy a szülő nem érti teljesen diákkorú gyermekét, attól még a jelenség örök: a diákok minden korban kicsit más nyelvváltozatot használnak, mint az idősebb nemzedékek. És fölbukkanhat a ráismerés öröme is: jé, ezt mi is így mondtuk annak idején... Nem nyelvészként ez az érdekes: mi maradt, mi változott a diákok nyelvváltozatában úgy 30 év távlatából. Kutatóként is megmarad ez a kíváncsiság, és kiegészül a nyelvészeti szempontú leírással.

Ilyen vállalkozásba kezdett, pontosabban folytatta korábbi kutatásait Vasné Tóth Kornélia az *Élő diáknyelv. Két város, húsz év tükrében* című kötetében. Önként adódik két kérdés: az egyik az, hogy meg lehet-e húzni a diáknyelv határait – vagyis mennyire különül el a többi nyelvváltozattól, illetve húsz év elég nagy idő-e ahhoz, hogy bármilyen nyelvi változást regisztrálhassunk? Húsz év, egy nemzedéknyi idő elteltével a diákok másképpen beszélnek, mint elődeik? Ez utóbbira egyszerűbb válaszolni: igen is, meg nem is. Nem, mert az egymást követő nemzedékek folytonosan továbbadják a diákélettel kapcsolatos szókészletet, és igen, mert maga az élet is változik, melyben az új jelenségekre új szavak jönnek létre. A másik kérdésre, hogy meghúzhatók-e a diáknyelv határai, szintén kettős a válasz. Különállónak látszik amiatt, hogy jól leírható a réteg, amelyekre jellemző; de e határok rugalma-

sak. Hiszen aki kinő a diákéletből, valószínűleg fokozatosan elhagyja, mert az élete más fordulatot vesz, s nem beszél (vagy csak ritkán) azokról a dolgokról, amelyre a diáknyelv kialakult – az osztályzatokról, tantárgyakról, iskolai számonkérésekről, így a passzív szókincsének részei lesznek. Másrészt a diáknyelv határai azért rugalmasak, mert másféle nyelvi rétegek is helyet kapnak a diákok nyelvhasználatában, mint például az argó, szleng. Nemesak időbeli eltérések jellemzőek a diáknyelvre, hanem földrajzilag sem tekinthetjük egységesnek. A kutatások sokszor arra irányulnak, hogy egy terület, egy iskola nyelvhasználatát tárják fel. Sok iskola vizsgálata alapján kiderül, melyek a mindenütt meglévő elemek, melyek a csak egy közösségben előfordulók. Az egyedi jelenségek háttérben sokszor egyéni történetek vannak, de eredetük elhomályosult a közösség emlékezetében. Így én sem tudom már megmondani, hogy a történelem-tanárnőnket miért hívták Tepsinek, mi ezt a nevet már örököltük. Más helyen esetleg a tantárgyaknak van saját neve, például nálunk a nyelvtanra nem használtuk a nyőfit.

E témában tehát, a diáknyelv felmérésében sokan vesznek részt, sokféle listát állítanak össze. Később lesz meg a gyűmölcese, amikor a különbözően gyűjtött listákból össze lehet majd egy nagyobb szótárat állítani, több szempontból rendszerezni a sokféle anyagot. Kimutathatók lesznek az állandó elemek, illetve az új jelenségek felbukkanása. A gyűjtés idején is fölmerülhetnek új szempontok, mint ahogyan Vasné Tóth Kornélia is választott a vizsgálatához: az alakítani szempontot.

Könyvének bevezető fejezetében, a *Kötődésem a diáknyelvhez* címűben képet kapunk arról, a szerző mit tett eddig e

témában. Jól látható, hogy a választott téma már több évtizede foglalkoztatja, hiszen gimnazista, illetve egyetemi éveitől kezdődően több dolgozatot is írt róla. Az 1987-ben készült diáknyelvi gyűjtés újra felhasználhatónak bizonyult, szinte kínálva a feladatot: a gyűjtést meg kellene ismételni. A szerző lakó- és munkahelye Érd volt 20 évvel később, így a gyűjtőmunkára ott került sor.

A második fejezet a szubjektív bevezetőt követően a szakmáé. Vasné Tóth Kornélia a diáknyelv terminológiájának, a fogalom értelmezéseinek ad teret, és a bemutatás mellett értékeli is a különböző meghatározásokat. A diáknyelv, csoportnyelv, szleng, argó szakkifejezések meghatározásait a leglényegesebb szakirodalmat megemlítve közli, az ellentmondásokat is felfedve. Szűts László véleményével összhangban a szerző saját gyűjtésére jogosnak tartja a diáknyelv szakszót, mivel „a diákok a másoktól való különbözés kifejezésére, önállóságuk bizonyítására egy külön csoportnyelvet használnak, amelyre jellemző a játékoság, az ötletesség, a vidám hangulat, a diákos csínytevés” (*Kardos és Szűts*, 1995, 18. o., idézi *Vasné*, 2010).

A harmadik és a negyedik fejezet az eddig megjelent diákszótárakat veszi sorra, és helyet kapnak a felsorolásban a szerző által készítették is – a legújabb, az érdi diákszótár anyaga külön fejezetben. Pontosabban azok a szójegyzékek találhatók itt, amelyek alapjául szolgáltak az 1987-es sárbogárdi és a 2007/2008-as gyűjtésnek, magát a szótárt a szerző egy későbbi fejezetben helyezte el.

A fogalomkörök megállapítása egyszerű feladatnak tűnik: csak végig kell gondolni, milyen tevékenységek jellemzik az iskolába járókat: tantárgyak, taneszközök, tanárok, osztályzatok, felelés stb. Ebben sok hasonlóság lehet még 20 év elteltével is. Nyilván a szerző is gondolt erre, amikor az érdi gyűjtéshez felhasználta a korábbi szósort, de újabb szavakkal bővítette ki a kutatás alapját képező listát. Pont ezért, hogy az olvasó is könnyebben követhesse az összehasonlítást, szerencsésebb lett volna, ha ez a két gyűjtemény egymás után

szerepel, akkor is, ha a 3. fejezet kronológiája sérül emiatt.

A szótárak bemutatását az elemzés követi az ötödik fejezetben. A diáknyelv változását a szerző részben azzal indokolja, hogy a megismételt vizsgálathoz ki kellett bővítenie (kicsit módosítania kellett) a szójegyzéket, mert maga az élet változott meg az elmúlt 20 év alatt. Ki gondolt volna húsz évvel ezelőtt még mozgatható, tömegessé váló, gyerekek privát használatára vásárolt telefonokra, illetve, hogy az elavulásról is szóljunk, az orosz nyelv mumus volta vagy a KISZ ma kevésbé része a diáknyelvnek. Valóban változás ez, de oka a nyelven kívül kereshető. A nyelvi változás része a szókincs változása, de nem csoda, hogy a diáknyelvben az állandóság is jelen van, hiszen jó néhány szó megegyezik a két nemzedéknél.

A kötet újdonsága, hogy a diáknyelvi szókincset alaktani szempontok szerint is vizsgálja a szerző. Felmutatja a szóalkotás különféle módjait, kezdve a legnépszerűbbel: a szóképzéssel. Voltaképpen az „édi nyelv” (másképpen, gúnyosabban nevezve „gügyögő nyelv”) a diákok életkorához jobban illik, mint a felnőtt társadalomhoz, ahogy Pusztai Ferenc (2009) is említi: „A mai magyar nyelvhasználat legfeltűnőbb szóképzésbeli újdonsága kétségtelenül a kicsinyítő képzős szavak elburjánzása, sőt megbokrosodása, az ún. édi nyelv.” Segítségükkel mintegy a diákélet félelemkeltő vonása tűnik el, hiszen a rémséges, komoly matematikát mateknak, a tanárt tancsinak nevezve uralhatjuk az iskolát, nem beszélve arról, hogy az egyes osztályzat is mindjárt megszeli, ha ceka néven emlegetjük.

Az adatok e szempontú csoportosítását ezután a fejezeten belül a jelentéstani követi, melyben a jelentésváltozások különböző típusait sorolja föl Vasné, ezzel is többször megmutatva, hogy a két gyűjtés adatai eltérnek egymástól. Az eredmények látszólag beszélnek változásról, bár minden esetben mindkét szótárból kapunk példát arra, hogy az éppen tárgyalt jelenség megvan bennük. Kiragadva egyet a *Jelentéstani szempontok* című alfejezetből: „Találhatunk példát arra, hogy anyagnevet

a belőle készített tárgy, ill. élőlény jelölésére használnak, pl. léc 'vonalzó', gumi 'radír' (SDSZ), agy 'fej', aszfalt 'iskolaudvar', bőr 'nő', CaCO₃ 'kréta' (ÉDSZ)". Ami más, az az, hogy milyen jelenségre alkalmazzák a diákok, ezt azonban nem szerencsés változásnak nevezni.

Az elméletibb jellegű részeket az érdi szóanyag zárja szótárszerűen, melyben helyet kap a tartalmi csoportosítás is. A szóanyag megfelelő jelölésekkel van ellátva (szófaji és stilisztikai), és helyet kap külön jelöléssel az, hogy alakji, jelentéstani vagy valódi diáknyelvi-e a példa.

A jól kézbeillő, áttekinthető kis kötetet a diáknyelv iránt érdeklődők haszonnal forgathatják. Nemcsak a diákok hasonlíthatják össze saját szókincsüket a sárbogárdi és az érdi diákokéval, hanem az idősebb nemzedékek (például a tanárok, szülők, sőt nagyszülők) is, hogy a generációk közötti nyelvi szakadékat áthidalják – a diákok megértésével. Bár csak idő kérdése, hogy a fiatalok észrevegyék: az utánuk következők is saját nyelvváltozatukon munkálkodnak...

Vasné Tóth Kornélia (2010): *Élő diáknyelv. Két város, húsz év tükrében.* novum publishing.

Irodalom

Kardos Tamás és Szűts László (1995): *Diáksóder. Hogyan beszél a mai ifjúság?* Ciceró Kiadó, Budapest.

Pusztai Ferenc (2009): Hagyomány és újítás a magyar szóalkotásban. SZARVAS GÁBOR NYELVMŰVELŐ NAPOK – 2009. 2010. szeptember 15-i megte-

kintés, *Magyar Szó*, http://www.magjarszo.com/fex.page:2009-10-26_Hagyomany_es_ujitas_a_magyar_szoalkotasban.xhtml

Dede Éva

PTE, BTK, Elméleti pszichoanalízis program

Kutatás és képzés

*2010 tavaszán jelent meg a Nyíregyházi Főiskola Pedagógusképző Karának Tudásbázis és pedagógusképzés című sorozatában egy neveléstudományi tanulmányokat tartalmazó kötet **Kutatás és képzés** címmel. A Brezsnnyánszky László és Fenyő Imre által szerkesztett könyv tisztelgés a 70 éves Orosz Gábor előtt, aki két magyarországi felsőoktatási intézmény, neveléstudományi és tanárképzési műhely szakmai és tudományos tevékenységét is irányította, az ott folyó tevékenységre, az oktatók és a hallgatók kutatásaira, írásaira hosszabb időn keresztül jelentős hatást gyakorolt.*

A Debreceni Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola volt és jelenlegi hallgatói és oktatói jegyzik azt a 24 tanulmányt, amellyel kifejezik elismerésüket és megbecsülésüket Orosz Gábor oktatói, kutatói teljesítményével, valamint vezetői és emberi tulajdonságaival, jellemvonásaival kapcsolatban.

A tanulmánykötet bevezetőjében a szerzők és a szerkesztők külön kiemelik: „a dolgozatokból kiolvasható az a személyes motiváció, amit a szerzőtársak az ünnepelt példamutatásából merítettek, amit csak az 'igazi tanító' közvetíthet tanítványai és

munkatársai felé. Fölvillantják továbbá annak biztosítékát is, hogy a fiatalabb kutató generációk sem érzéketlenek tanáruk, kollégájuk szakmai ízlésével szemben.”

E tartalmas kötet ismertetője nem engedi meg, hogy minden kutatót és írást szerepeltessünk, így néhány szerző írásának megemlítésén keresztül mutatjuk be azt a szerteágazó gondolat-csokrot, amely megjelenik az írásokban, és amely azt is jelzi, hogy Orosz Gábor érdeklődése mennyire mély és ugyanakkor milyen széles szakmai problémakörökben mozgott, felölelve a történetfilozófiai, neve-